

Russefange tilbake i Øverbygd

5 mill russere - som hadde vært krigsfanger under siste verdenskrig, ble av Stalin sendt til Sibir i 1945. De gikk altså fra fangenskap hos fienden til fangehullet i sitt eget fedreland. Bare mellom 1 og 2 millioner klarte seg med livet i behold gjennom denne Stalin-terroren. En av dem var nå 70 år gamle Waesilij Rjabovoe fra Krim ved Svartehavet. Han var interneret på Skjold under tysk kommando, og måtte deretter tilbringe flere år i arbeidsleir heime i Kaukasus. Først på 50-tallet ble han fri mann. Den siste uka har han igjen besøkt Øverbygd.

Torbjørn Løvland

Det var Odd Bjørklund fra Øverbygd og Oslo som fikk ex-fangen til Norge. Alt for åtte år sia ble det søkt om utreise for Waesilij, men først i vår var Glasnosten kommet så langt at han fikk reise til Norge alene. Han er en av de første som får besøke sitt tidligere fangehull på egen hånd.

Waesilij var 20 år og soldat da tyskerne tok ham til fange i Hvite-Russland. Det var i 1940, og unggutten ble sendt via Polen, Tyskland og Kirkenes, Petsamo og Alta til Øverbygd. Der var det to fangeleirer. Den ene lå omtrent der hvor Heggelund idag har kafeen sin, og der var det 150 fanger. Disse utgjorde en arbeidsbataljon som bl.a. slavet for tyskerne i skogene i Målseiv. Den andre leiren, den såkalte dødsleiren, lå mer mot Holmen. Dit kom de som ble så syke og utslitte at de måtte dø. Omkring 250 av fangene satte livet til i Øverbygd. Waesilij kom ikke til dødsleiren...

Nye Troms var med da Waesilij la ned hageblomster på minnebauten over de krigsfangene som døde på Skjold. Bauten står på en haug like ved sentrum, og det var en dypt rørt russer som lot minnene og tårene presses fram. De russiske krigsveteranene føler et enormt samhold, og det var ikke for ingenting at deltagermedaljen hele tida under Norgesbesøket hang på jakka til 70 år gamle Waesilij.

Kjente fjeset igjen

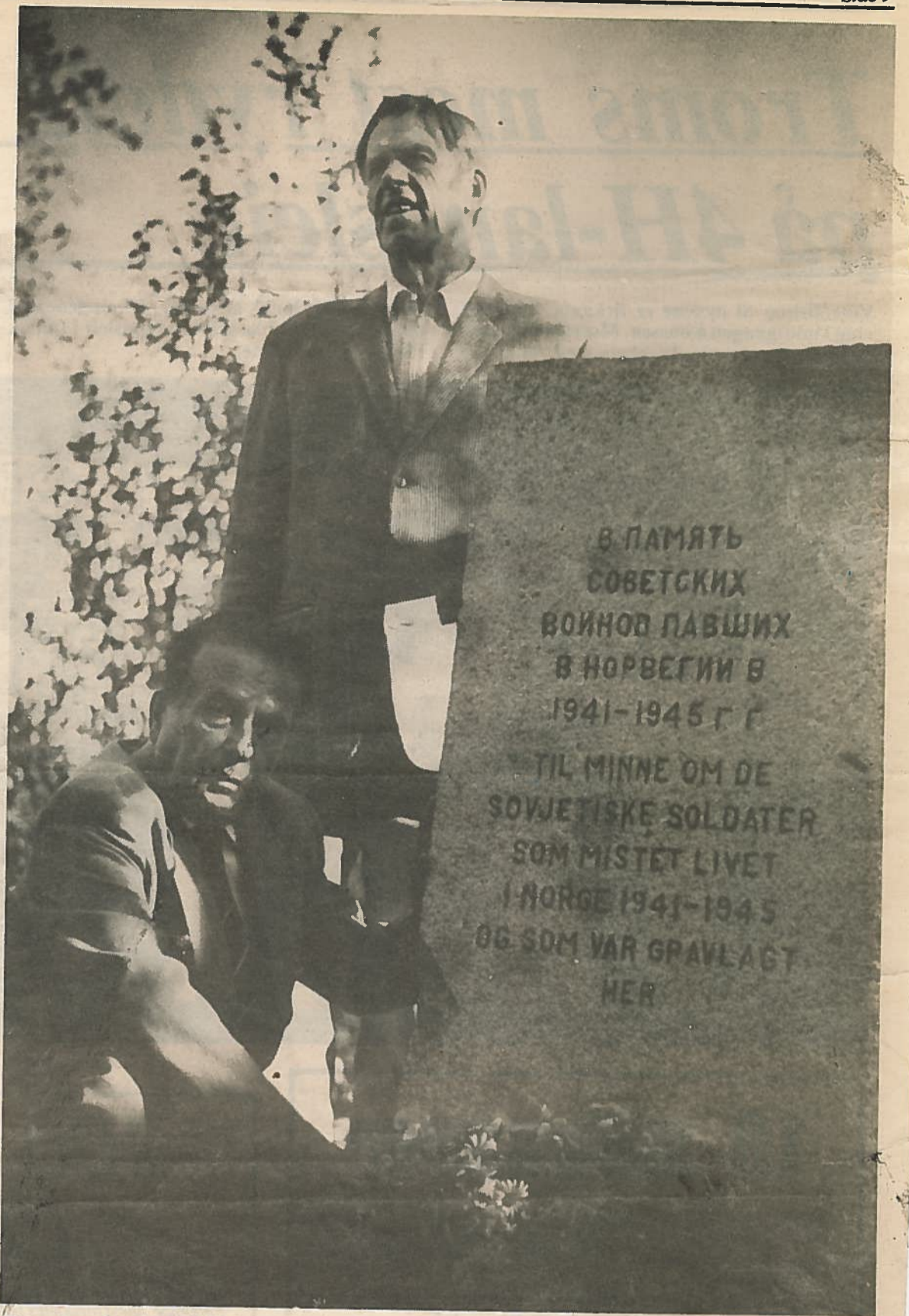
Odd Bjørklund har ingen problemer med å huske fjesene på mange

av krigsfangene som var internert på Skjold. I grupper på 10-12 gjorde de seg runder på gårdene får å få mat, sammen med østerrikske fangevoktere. Det var stor medfølelse og menneskelighet hos bygdefolket, og ingen gikk tomhendt fra husene. Det vanket både brød og kjøtt, og Odd Bjørklund var selv med en gang på å stjele mel fra et tysk matlager. Det gjorde han med god samvittighet, for melet var hentet fra de norske butikkene, som sto igjen med tomme hyller.

Odd husker godt det tynne fjeset til Waesilij. Nå har de to treftes en gang før etter krigen. Odd Bjørklund har reist mye, og bl.a. besøkt Sovjet. Og i 1963 reiste de to sammen rundt i noen av de russiske byene. Nå er de begge pensjonister.

Waesilij har utdannet seg til lege, og kan endel tysk. Han har som sådan hørt til de litt-privilegerede i Sovjet. Som medisinerstudent hadde han også visse privileger i sitt fangenskap. Men Odd Bjørklund husker godt hvordan fangene lei, og slet seg gjennom 12 timers dager, uten skikkelig sko og klær i kulda. Det var ikke uten grunn at så mange ble sendt over til dødsleiren, der de omtrent ikke fikk noe mat. Der var endel av sykesengene gravd ned i jorda, som frøs vinterstid. De 250 fangene og 12-15 tyskerne som døde på Skjold, er senere flyttet til krigskirkegården på Tjøtta.

Og russeren som idag reiser til Oslo igjen, har har kjent seg igjen på Skjold: - Jeg husker terrenget, men bebyggelsen er en helt annen. Stedet og folkene kan jeg aldri glemme. Vi kunne nok ha overlevd uten hjelpa fra bygdefolket, men

Tårene kom fram da 70-årige Waesilij la ned blomster på minnesteinen over de 250 russerne som døde i fangenskap på Skjold. Bak Odd Bjørklund.

den var en fin oppmuntring til å prøve å komme seg gjennom tida i fangehullet.

Og Odd Bjørklund syns det var vemodig å få russeren på besøk - litt utrolig også. Kanskje blir det heller ikke siste gangen. Men jernteppet er der fortsatt, og en sovjeter har ikke penger til å reise til Øverbygd. Derfor hadde Odd Bjørklund sponset endel av flyturen.

Og uka i indre Troms har de to utnyttet godt. De har gått på gårdene i Øverbygd, og kjært turer til Bar-

du og distriktet forøvrig. Et aldri så lite møte med Sepal-veteranene, som treftes i Øverbygd lørdag, ble det også tid til. Bjørklund var selv via sin svoger - involvert i denne motstandsbevegelsen, og han hjalp flere russefanger å flykte. Han opplevde også at de snille østerrikske vokterne snudde ryggen til når en fange spurte om retninga til Sverige...

I Sverige bor det forøvrig endel ex-russere som ikke torde å returnere til Sovjet etter krigen. Stalin var

ikke kjent for å behandle sine opposisjonelle og landsmenn som overga seg i krig særlig pent. Også Waesilij ble sendt til Kaukasus og en arbeidsbataljon der. Men han slapp ut noe før sin medfanger på grunn av astma. Det hører med til historia at han heller ikke torde å besvare brevene Odd Bjørklund sendte etter krigen. Først da Krutstjov overtok makta ble brevene besvart - i 1953! Sia har de altså holdt kontakten.

Idag har krigsveteranene i alle fall ett gode i Sovjet: De får reise på halv pris med tog og fly...

gjensyn?

Norsk-russisk

INNBLIKK OG UTSYN

Er ikke boka «Norske fortellinger utgitt i Norge» en god bok om det norske og sovjetiske borgere i felles motstandskamp mot okkupasjonsmakten i Norge under siste verdenskrig kom ut i Moskva allerede i 1964, for et kvart århundrede siden. Krutstjovs besøk i Sverige og Norge bidro til dette. Et oppslag på 30 000 ble revet vekk.

■ Sovjetiske og norske aviser trykket hyppig utdrag av boka både før og etter utgivelsen. Den ble yndlingsboka for norsk-historikeren Aleksander Kåhn. Studenter på Universitetet i Oslo har lagt den opp til eksamen.

■ Men norske utgivere har forholdsvis seig kjølig til den. Jeg har foretatt en reise til den idet jeg har vist til at soldatleiren mellom nordmenn og russere, hjelp til krigsfanger, delaktelse i forskjellige motstandsbevegelser, aldri vil bli glemt. Boka er bygget på at patruller har reagert svært positivt på min oppfordring i beleggeland både i radio og i presse, og har forsynt meg med materiale. Jeg har samlet stoffet, og lagt det frem litterært.

■ Planen vokste frem høsten 1944 under en flukt. Jeg og mine syv kamerater hoppet av fra en toglast, som fraktet krigsfanger til et eller annet sted i Nord-Norge. Vi ble satt på toget i Hønefoss, og hoppet av gjennom en trang lukke ved Rångebou.

■ På hele turen til svenskegrensen (vi beveget oss i to grupper - fire, fem i hver) ble vi hjulpet av nordmenn. Flukten ble en antifascistisk aksjon.

■ Jeg har skrevet en dokumentarfortelling om dette som inngår i «Norske fortellinger». Jeg husker et ungt par som jeg henverdt meg til før jeg gikk over broen over Glomma. Huset de bodde i var ikke langt unna elven. Da jeg kom inn krabbet en liten guttunge på gulvet. Kvinnen, som ble litt forfærmet da jeg kom inn, tok barnet i armene. Jeg hilste på henne på tysk. «Hvor er pas-set?» spurte hun. - Her, svarte jeg, og viste henne et aluminiumskort med mitt fange-nummer. Hun hentet mannen sin som fulgte meg og mine tre følgesvenner til låven, hvor han foreslo at vi skulle overnatte.

■ Jeg husker en gammel fattig bonde i tresko. Han fulgte oss hurtig til grensen. Uten å gå over den ga han oss matpakker. Medgang! Hilste han oss, med armen hevet og neven knyttet.

■ Det er mulig at en eller annen norsk utgiver eller andre har møtt russere under krigen og har sympatisert med og støttet dem. Da er jeg ikke i tvil om at vedkommende vil skrive til meg for å få boka utgitt. Jeg er snart sytt år så det høster.

Mikhail Iskrin
forfatter og tidligere krigsfange i Norge
Novokuznjskaja-gaten 4, 9-1-37 109377
Moskva